

DVE NOČI

(Odlomek)

J u š K o z a k

I

Javoru se ni nikoli mudilo domov. Rad je posedal v kavarnah in se izgubljal v razgovorih, v katerih so drug drugemu vrtali po dušah, ali kakor je bil njegov strokovni izraz, da jih secirajo.

»Javor, ti ostaneš nepoboljšljiv fantast,« se mu je posmehoval Čabar. »Če bi kaj več vedel, ne bi toliko govoril o duši.«

»Le posmehuj se in vendar so celo znanstveniki pisali o duši.«

»Ne govori o znanosti, vse to je literatura in pogosto slaba literatura. Resna znanost se ne ukvarja z dušami, kadar govori o naravi. Praviš, duše seciramo, tako si se izrazil. Rad bi videl, da bi prišel enkrat zares v secirno dvorano in bi dobil mrliča. In če bi se prepričal, da sta skoraj dve tretjini človeškega organizma voda, potem bi lahko iskal dušo v mišicah, v drobovju, v možganih, kjerkoli, mislim, da bi bil ves trud zaman, nikjer bi je ne našel. Dragi Javor, duše ni.«

»Potemtakem so se vsi veliki možje motili, če nisi ti nikjer našel duše v mrliču.«

»Morda je medtem duša ušla iz mrliča,« se je porogljivo posmehnil Čabar. »Če so govorili o duhovnem življenju, o duši, niso mislili, da se duh, duša, nekje skrivata v telesu, ali bolje v materiji. Vedi, da je s tabo in s tvojo dušo konec, ko umreš.«

»Govoriš, kakor da sem še vedno primitiven katoliški vernik.«

»Vem, da nisi. Ampak tak vtis delaš. Ženske bi te rade poslušale, če bi jim seciral dušo. Čim bolj je stvar skrivnostna in zapletena, tem raje nasedejo.«

»No, povej, kaj si ti predstavljaš pod duhovnim življenjem človeka.«

»Da misli, da čuti. Jaz ne zanikujem duhovnosti in duhovnega življenja. Le tega ne vem, kje živi ta izredna moč, ki ustvarja tako presenetljive ideje in lepote. Ali je refleks materije ali je v rodu z

električnimi magnetnimi pojavi, kdo bi vedel? Morda se bo znanosti končno le posrečilo odkriti to skrivnost.«

»Nekje mora živeti tista sila, ki skozi stoletja in tisočletja ustvarja to, kar imenujemo življenje. Imenuj jo duša ali kakor hočeš.«

»Če bi se ti posrečilo pojasniti, odkod ta sila izvira, bi zvedel zadnjo modrost.«

»Vem, da je ne bom nikoli. Vrniva se k duši, ki jo ti zanikuješ. Nič drugega nisem trdil, kakor da duh ali duša, če ti je ljubše tako, živi tudi v rastlinah.«

»Po tvojem tudi rastlina misli.«

»Misli, kajpada na svoj način. Si videl, kako nekatere rože zvečer zapro cvetove. Vem, da boš že našel razlago za take pojave. Kako tolmačiš, da bodeča neža odpre liste, kadar sije sonce. Trdil boš, da je to čisto preprost odziv rastline, ki se sončnim žarkom odpre, pod oblaki pa zapre. Poznam cvetice — nočne kraljice jim pravijo — ki šele ob mraku odpro dišeče cvetove. Ti ne boš v zadregi za razlago, da vabijo s svojimi dišavami nočne pavlinčke. Si že kdaj razmislil o ljubezenskem življenju rastline? Čudovite so te stvari, kako se izpreminjajo barve, kdaj se pojavi rumena, kdaj pretežno rdeča na poljih. Vse to je v tesni medsebojni zvezi z žuželkami in metulji.«

»No in kaj mi hočeš s temi čisto razumljivimi pojavi dokazati?«

»Da se nekaj mišljenju sorodnega javlja tudi med rastlinami. O živalskih primerih ti, mislim, ni treba govoriti. Med četveronožci, med pticami in celo med različnimi vrstami plazivcev naletiš na neverjetne pojave, kako se uveljavlja nezavestna modrost za ohranitev vrste. Po moje misli vse, vse, kar je živega na zemlji, se pravi, ne tako, kot misli človek, a ne zgodi se nič brez vzroka in namena. Vse življenje, tudi rastlinsko, je miselno organizirano. Jaz mislim, da je duh povsod prisoten. Še se spominjaš, kako je zapisano v pismu stare zaveze, da je bog govoril Mojzesu iz gorečega grma: Sem, ki sem. S temi besedami ni hotel povedati nič drugega, kakor da je povsod duh, ki misli in ustvarja.«

»Dragi Javor, lepo godljo si zvaril. Čemu si potem prišel študirat, če ti znanost ne more nič povedati. Vse, kar si poprej trdil, ni znanost, niti poljudna znanost, niti ni fantazija, ki mora imeti tudi notranjo logiko. Le to bi rekel, da je vse neka zaguljena mistika, ki postavlja vse na glavo. Tudi mistik — pa ti nisi niti mistik — se mora opirati na znanstvene dosežke. Ne rečem, bili so veliki mistiki, ki jim je bila mistika vizija in razodetje vesoljstva, stapljanje z vesoljno duševnostjo ali z bogom. Ti nikakor nimaš poguma, da bi čisto zanikal materijo.

Naslajaš se ob fantazijah, ki jih nikoli do kraja ne domišliš. Zdi se mi, da ti je nazadnje še Strindberg popolnoma zmešal glavo.«

»Ne gre za to, kdo mi je zmešal glavo. Veliko sem o tem premišljal in tudi doživel. Opazoval sem in poslušal. Ne bi zanikal, da mi je Strindberg pojasnil nekatere zelo zagonetne pojave. In vendar to ni važno. Ne morem si drugače razlagati sveta. Vse je domiselno, nič se ne zgodi po naključju. Vse ima svoj namen. In če ima vse svoj namen, mora biti tudi miselno utemeljeno.«

»Še vedno se ti pozna gimnazija. Nisi še pozabil teološkega dokaza za božje bivanje. Ne verjamem, da se boš kdaj zavedel, kaj je znanost in znanstveno mišljenje. Znanost ni fantazija, je strogo miselno dejanje. Če govoriš o rastlinstvu ali o živalstvu, moraš poznati zakone materije. Pri tem ne moreš nič fantazirati o ljubezenskih nagonih rastlinstva. Ti moraš poznati ustroj rastline, začeni pri celici in protoplazmi do bioloških zakonov. Z biologijo se ne da slepomišiti. Ne trdim, da ne moreš biti pisatelj ali poet brez znanja, čeprav mislim, da je tudi pisatelju potrebno neko posebno znanje, mislim znanje o človeku. Veruj, znanje ali znanost sta osnovi življenja.«

»Mislim, da se sam več ne spoznaš, kam si zašel.«

»O, predobro se spoznam. Govoril si o rastlinstvu pa sem videl, da si še to pozabil, kar si v gimnaziji zvedel. Znanstvenih zakonov o biologiji še povohal nisi. In vendar si že potuhtal rastlinsko dušo. Govoriš o živalstvu in trdiš, kako se uveljavlja nezavestna modrost za ohranitev vrste. Vse to je tebi lepa pravljica. V resnici pa nič drugega kot siromaštvo duha.«

»Je pač tako, da bi tvoj duh še česa drugega ne mogel doumeti. Tebi se ne sanja, kakšne sile obkrožajo človeka in vplivajo nanj. Razloži mi nekaj, kar se mi je že večkrat primerilo. Niti v sanjah nisem pomislil ali pričakoval, da bi mi X pisal, ko se že leta ni več spomnil name. Ne vem, od kod sem se vračal, ko mi je nenadno prišlo na misel njegovo ime. Kako da bi me lahna sapica obliznila, in že se je ime pogreznilo v nič. Komaj sem odprl vrata, sem na mizi zagledal pismo. Veš, kdo mi je pisal? On. Takih primerov sem že precej doživel. Koliokrat se je dogodilo, da sem takrat, ko sem najmanj pričakoval, zagledal človeka, ki ga že dalj časa nisem videl in sem trenutek pred srečanjem nenadoma pomislil nanj. — In še so stvari, ki si jih ne znam razložiti. Marsikdaj sem v sanjah — včasih v zelo zapletenih podobah — zagledal ljudi, s katerimi sem se srečal čez leta v zelo čudnih okoliščinah.«

»Ti nisi srečen, če te ne obdajajo skrivnostne sile. Tak si po naturi, da vedno iščeš misterioznih senzacij. Vedi, da ni nobenih nadnaravnih

energij med vesoljem in zemljo, ki bi delovale nate z magično močjo. Morda si dovezeten za prelive človeških misli, lahko, da imaš neke vrste telepatske zmožnosti. Tudi to ni nič izrednega. Glede sanj si lahko pomirjen. V podzavesti se zaradi zgoščenosti oblikuje življenje v svojstvenih podobah, brez zakonitosti. Včasih se slutnje izpreminjajo v sanjah v prerokbe ali notranje prikazni. In vendar se skriva v vsakih sanjah neka resničnost. Sklepam, kar si mi povedal, da mora biti tvoje podzavestno življenje zelo bujno in živo. Zaradi tega je razpoloženje za znanstveno mišljenje zelo omejeno, če ne ničevno. Izživljaš se v zanesenjaški čustvenosti.«

»Po tvojem so same izmišljotine in prenapetosti, če trdijo ljudje, da so doživeli ‚spomine‘. Misliš, da je to prazna ljudska vera? Tudi sam ne mislim, da se duhovi oglašajo, sem pa prepričan, da je življenje polno še neznane dinamike.«

»Tako se mi zdi, da boš kmalu zabredel med dinamične coprnice, ki spadajo tudi v ljudsko vero. Poslušaj, ali si že videl bordel?«

»Ne, v bordelu še nisem bil.«

»Če te zanima, si ga nocoj ogledava.« Plačala sta in odšla.

»Ne pričakuj, da ti bom prikazal kak boljši bordel. Ne ti ne jaz nimava denarja za ‚salone‘, v katerih so dražja dekleta in se toči šampanjec. ‚Saloni‘ so dragi. Poznam dva v Baeckerstrasse. Najdražji in najelitnejši so blizu Grabna, na Freyungi in v predmestnih vilah. Tako sem slišal od Črnogorcev, ki jim štipendije izplačujejo v zlatu. Danes pojdeva v ‚hribe‘, kakor so jih krstili naši študentje. Če bi te popadle strasti,« se je rogal Čabar, »mi ne očitaj, da te pohujšujem.«

Hodila sta po slabo razsvetljenih ulicah. Zdaj in zdaj jima je zastavilo pot dekle s prijaznim nasmeškom: »Pubi, greš z mano?« Ker se za vabilo nista zmenila, ju je naprosila za cigareto. Naredila je nekaj korakov in se zvila v pasu, da bi jima s pregibi kolkov vzbudila poželjenje.

Na tlaku so se oglašali trdi koraki skozi samotno tišino ulic. Zavila sta navkreber, v prvo ulico. »Saj jih nisto tjavdan krstili za ‚hribe‘.« Pričela sta se ustavljati pred okni, za katerimi so v kričečih bluzah ali pisanih haljah sedele ženske in vabile. Nekatere so bile živo naličene, druge so kazale napol razgaljene prsi. Skrbno počesane so se videle mlajše, čeprav so bile nekatere že daleč v srednjih letih in precej obilne.

»Pubi, pridi.« V sobah so se videle ob steni preproste s prtom pregrnjene otomane.

»Mlajše so ponavadi že oddane,« je s strokovnim spoznanjem sodil Čabar. »Včasih srečaš tudi prikupna dekleta, ki ne ostanejo dolgo v teh

brlogih. Večinoma so tod ženske srednjih let, ki se prodajajo ponoči, podnevi pa gospodinjijo. Ponavadi so zelo varčne gospodinje. Verjemi, da so med temi vestalkami hitre ljubezni tudi matere, ki imajo po več otrok. Če imajo srečo, da se prebijejo brez bolezni, si nekatere naredo lepe denarje. Poznam eno — morda jo še zagledava — ki si je v predmestju kupila čedno hišo.« Medtem ko sta stopila v drugo ulico, je videl Javor, kako je mlajša ženska pozdravila Čabarja. »Servus, pusi! Daj, pošlji mi svojega prijatelja. Danes sem kar spočita.« Čabar jo je smeje se pozdravljal in se obrnil k Javoru. »Bi šel? Je zdrava in prijazno dekle. Ta ima hišo in še živo mater.« Javor je v zadregi zardel. Čabarju ni ušla rdečica na njegovih licih. »Ga je sram. Je še devičnik,« se je hahljal Čabar. »Nikar ne bodi ljubosumen,« je med smehom odgovarjalo dekle. »Prav takega bi si želela.« Javor jo je medtem bližje ogledal. Temne oči so se v odsvitu bližnje žarnice svetile. Lahno udrtla lica pod oblimi ličnicami in napete ustnice so ustvarjale vtis zaupljive prisrčnosti. V sobi se je širil polmrak. Javoru se je zdelo, da si je nalašč popravila haljo in pri tem na hitro odkrila desno dojko, obenem pa ga smehljuje se ošinila. »Boječ publi. Pripelji ga večkrat, se bo že udomačil. Tudi tebe že dolgo ni bilo na spregled. Zakaj ne prideš na kavo?« je vprašala Čabarja, ki ji je na hitro zatrjeval, da se bo že oglasil.

»Včasih sem jo večkrat obiskal. Zmeraj mi je postregla z imenitno kavo.«

Ko sta zapuščala ulico, se je Čabar porogljivo muzal. »No, tebi se pozna, da si še čist, nedolžen človek, ki se še sramuje pred žensko.«

II

Sedeli so v Jožefovi kleti. Ura še ni bila pozna in vendar so se že odpravljali domov. Niso se mogli razgreti. Suhač in Žlogar sta silila domov. Takrat so se novi prijatelji spustili v klet. Šumno so prisedli, vsi že dobre volje. Povabil da jih je Odar, ki praznuje rojstni dan. Od doma so mu poslali klobase in žganje. Nato so zložili denar in se odpravili v klet, v pričakovanju, da bodo tam našli znance. Suhač in Žlogar sta se premislila in sklenila, da ostaneta. Razvnele so jih šale. Javor je postal zgovoren in si izmišljal vedno nove dogodivščine, resnične in izmišljene. Vino jih je ogrevalo, da so se kresale predrzne misli. Jelenc jih je vabil v rotovško klet, toda Odar, ki so mu prepustili skupno blagajno, se je upiral. »Raje tu dva litra kot tam enega.« Iz Jožefove kleti so zavili v buffet na prelazu v Ottakring, kjer so naročili žganje in hrenovke. Iz buffeta je izginil Klaus. »Ga ne poznaš,

da se kar utrne, kadar ga čuti. Nikoli ne zamudi predavanja.« »Kmalu že ne bom več vedel, da so še predavanja,« se je rogal Javor, ki se je čutil vedno bolj razigranega. Predlagal je kavarno ‚Fin de siècle‘. Odar je obžaloval, da ni denarja. »Če pojdejo v kavarno, je konec naše gloriije.« »Seveda ti bi padel v Wintergarten in bi te dekleta pošteno opuzila.«

»Čemu pa hodiš v ‚Fin de siècle‘, če ne greš med dekleta?«

»Fantje, predlagam kompromis. Vsak naj popije še en konjak, potem odrinemo vsi v Griechenbeisel na golaž.« Javor je ugibal, kam naj se zatečejo, preden se tam beznica odpre. »Naročimo še vsak en konjak. Čez eno uro se odpre.« Popili so vsak svoj konjak in zapustili buffet. Nekaj časa so se glasno prerekali. »Poslušaj, kaj gobezda Javor? Da je vsak genij blazen.« »Tega nisem trdil. Dejal sem, da se nikoli ne ve pri genialnem človeku, ali je njegova duševnost že na robu blaznosti, kadar ustvarja. Genij ne more biti normalen človek.« »Kaj ne veš, da Javor ne živi na zemlji?« »Samo kadar kroka.« »Fantje, zdražimo policaja. Zapijmo!« Po tihih ulicah se je razleglo divje petje. »Prinz Eugen der edle Ritter, wollte kriegen eine Stadt, eine Festung Belgerad.« »Še enkrat! Že prihaja.« Stražnik jih je vljudno opozoril, da je nočno razgrajanje prepovedano. »Gospod stražnik, mislim, da to ne velja za patriotične pesmi.« »Gospod doktor, za vsako kaljenje miru velja ta prepoved.« Toda Mrak, ki se je rad prepiral, je še vedno rinil v stražnika in dokazoval, da se moti. »Patriotične pesmi vsak rad sliši. Kdor spi, se bo z veseljem prebudil. Mislim, da je tudi vam, gospod stražnik, milo pri srcu, če zaslišite pesem o takem junaku, ki je nad vse ljubil domovino.« »Gospoda, opozarjam vas, predpisi so predpisi. Ne gre za junaka, ampak za vaše razgrajanje.« »Gospod stražnik, mislim, da se lahko kulturno pogovorimo. Prinz Eugen bi se v grobu obrnil, če bi vas slišal.« »Gospoda, ne brijte norcev iz mene, s tem ne bi dokazali svoje kulture.« »Ne zamerite, gospod stražnik, vaša prijaznost nas je očarala,« se je vmešal Jelenc. »Morda bi popili z nami čašo pelinkovca?« Stražnik se je nasmehnil. »Srečno pot, gospoda.«

»Dunajčani so dobrodušni ljudje. Zlepa ga ne razkačiš.« Prodirali so v mestno osrčje. Nekaterih se je pijača že oprijemala. Žlogar in Suhač sta se ves čas ustavljala in prerekala. Mrak je pričel zbadati gručo nemških študentov, ki so zapuščali kavarno na Grabnu. Javor in Jelenc sta pristopila in pričela svariti, naj nikar ne izziva, ker je očitno, da so ‚burši‘ pijani in bi se prepir slabo končal. Mrak se je še repenčil, da se nikogar ne boji. S težavo ga je Javor pomiril. »Potem vsaj kaj razbijmo.« »Kaj boš razbijal, da boš potem plačeval.«

Nasproti Štefanove cerkve je bila kavarna v prvem nadstropju še bleščeče razsvetljena. Žlogar in Suhač sta sedla na pločnik in se nista premaknila, ko je družčina že odšla. »Kaj vraga počneta?« Žlogar je grozno nesrečen, Suhač ga tolaži. Pravi, da je njegovo življenje zavojeno. »Kar pustite ju, se bosta že spametovala. Golaža ne bosta zamudila.«

V Griechenbeislu so ravnokar odpirali, ko je družba šumno zavila proti krčmi. »Žlogarja in Suhača ni od nikoder.«

»Fantje, preštejmo ves denar, kar ga premoremo, da se ne bomo zopet blamirali. Ne bi rad še enkrat doživel take blamaže,« je svetoval Javor. »Naj Odar pazi. Njemu smo izročili ves denar. Kaj vraga ste takrat počeli?« »Denarja nam je zmanjkalo,« je pripovedoval Javor. »Jamar se je razjezil, češ, da sva ga midva z Brodnikom zvalila na golaž, čeprav sva vedela, da za tri ni denarja. Nekaj časa je drobiž na stranišču prešteval in prešteval, potem ga je zalučal po tleh in ves besen odšel. Brodnik si je šel izposodit, jaz pa sem moral ostati za poroka, da bomo plačali. Niti piva mi niso zaupali. Prav žaltavo sem se počutil.« Medtem sta se prikazala Žlogar in Suhač. »Prekleto življenje. Kadar se ga malo nabereš, se ti prikaže šele vsa mizerija. Misliš, da si človek, pa nisi človek.« »Kaj vraga ga je popadlo?« »Vso pot se že pritožuje nad življenjem,« je razlagal Suhač, »še sam ne ve, kaj ga grize.« Žlogar, ki je podložil glavo z dlanmi, se je skremžil. »Kadar poslušam vas, imate vsi toliko načrtov in veselja, da se kar zgrozim. Jaz ne pričakujem prav nič od življenja. Če pojde po sreči z jusom, bom v kaki luknji postal adjunkt in čakal, da se izprazni sodniško mesto. Obabil se bom in tako se bodo končale vse sanje mladosti.«

»Česar ni v tebi, ne pride od zunaj.« »Javor, tebi je lahko. Imaš vse polno načrtov in vse te zanima. Kadar se napijem, se mi slaba volja razkadi, potem pa me še bolj stisne.« »Nikjer ni zapisano, da moraš biti adjunkt, da se moraš obabiti, kaj veš, kaj te čaka. Fant, treba je imeti fantazijo.« »Javor, reva ostane reva.«

Animirka, še mlado dekle, se je stisnila med Jelenca in Mraka. Odar je privolil, da je naročila liker. Nekaj časa so se šalili, potem se je nenadno dekle razjezila, zamahnila z roko, da je polila Mrakovo pivo. »Šuft! Čisto navaden šuft,« je kričala po beznici. Jelenc se je muzal. »Vabila me je s seboj in dejala, da sem ji všeč. Počakam naj jo, ko zapro. Rekel sem ji, da je nosna in da ne maram. Potem je podivjala.« »Kako si vedel, da je nosna?« »Saj ni. Dražil sem jo. Mislim, da je malo okajena.« Dekle se je še nekaj časa vrtela med mizami, nakar se je prisedla k sosednji mizi, nikjer ni mogla strpeti. Čez čas se je zopet prikazala, odrinila Mraka in sedla v Jelenčevo naročje. »Si

še hud? Ali čutiš, kako sem vroča? Zdaj te ne izpustim.« Ko je družčina zapuščalo krčmo, se ga je oprijela za podpazduho in se mu sladkala.

Mrak ju je nekaj časa spremljal, potem je prišel za družčino. »Ne izpusti ga. Ne vem, ali ga je obsedla.« »In on?« »Saj ga poznaš, kako je domišljav. Zdi se mu, da so vse ženske zaljubljene vanj.« Nenadoma so pogrešili tudi Žlogarja. »Potulil se je in izginil.« »Tega ni škoda, saj se samo cmeri. Nerga in nerga, pa človek ne ve, zakaj.« »Ne veš, kako je ambiciozen. Samo zaradi tega nerga.«

»Zdaj smo suhi, čisto suhi. Še za menzo si moram za kosilo izposoditi.« Javoru je šinila ideja. Ni je povedal. Srečevali so gospodinje in ljudi, ki so hiteli v službe. »Študent je izjema. Če se mu ne ljubi na predavanje, ne gre.« Javor je predlagal, da bi šli v kavarno ‚Wien‘. »Kako, s čim?« »Boste kmalu izvedeli. Počakajte me v kavarni in nič ne skrbite.« Javor je počakal, da so izginili, prekrizal je cestno križišče in se znašel pred zastavljalnico. Že spotoma je sklenil, da bo zastavil birmansko zlato verižico. Vsi so ga radovedno gledali, ko je smehljaje se vstopil v kavarno.

»Plaćajte! Gremo.« »Kam?«

Šele pred kavarno je Javor vse povabil na izlet. »Kam, naj odločijo tisti, ki se v dunajski okolici bolje spoznajo.« Mrak je vedel, da je v Gersthofu znamenita podeželska krčma, kamor Dunajčani radi zahajajo. Odločili so se, da jo bodo poiskali. Zaspčnost jih je že minila. dobra volja se je isknila. Javor jim je med smehom pojasnil, od kod mu denar. Ko so izstopili, so še nekaj časa pešačili, da so pod vinogradi zagledali prostorno, pritlično krčmo s široko stekleno verando. »Spominja me na domače kraje,« se je veselil Mrak. »Kakor pri nas v predmestju.« Bili so edini gostje in si izbrali verando. »Tu se bomo dobro počutili, če je vse tako kot lani. Praviš, da imajo lepo, prijazno hčer.«

»Lansko poletje sem plesal z njo.« — »Je.« Mrak je pomežiknil, ko je dekle prišlo na verando. Naročili so pijače in kmalu se je zlatilo vino v čašah. Razgrela so se že ob prvih požirkih. »Škoda, da je Jelenca zvalila ženska. On bi užival.« »Če bi vedel, kam smo zajadrali, bi prišel za nami.«

»Žlogarja prav nič ne pogrešam, samo puščobo bi stresal.«

»Nobene fantazije nima. Že mlad se je posušil,« je ugibal Javor. »Nič drugega mu ne kaže, kakor da se obabi in se zapije.« »No, Javor, ti ne poznaš njegove ambicioznosti. Če bo kaj dosegel, ne bi rad služil pod njim. Preklete bi bil strupen, če bi čutil oblast. Nerga in se spakuje, samo da bi mu vsi prigovarjali in ga hvalili.« »Jaz ga ne bi bil povabil, pa se je kar prištulil. Kaj moreš?« je dejal Odar. »Fantje, ne trapimo se, pijmo.« Mrak se je izmuznil in lovil domačo hčer. Ni mu uspelo, da

bi jo izvabil plesat. Mati da se je peljala v mesto, zato mora sama kuhati za družino. »Očitala nam je, da smo preveč pijani.« Javor se je smejal. »Znebiti se te je hotela. Škoda, da si ne moremo privoščiti večkrat takega izleta. Počutim se kakor doma. Pogledaj, kako sije sonce. Dajmo, preselimo se ven na vrt.« Prenesli so pijačo pod kostanje. »Sončni žarki so v srce napeljene strune.« »Kje si to pobral, Javor?« »Meni ni treba pobirati. To mi je dano.« »Pravijo, da pišeš.« »Vsak dan ustvarjam, čakaj, da dozori. Slovence bodo rešila samo duhovna dela. Ne gospodarstvo ne politika, ne konzumi in hranilnice ne rimska cerkev, edino umetnost in znanost sta nesmrtni. Pogledaj naše impresioniste in moderno. Ves svet jih priznava.« »Ne strinjam se, Javor. Imam druge nazore,« je ostro oporekal Mrak, »in to utemeljene. Pelji se skozi Štajersko. Si videl, kdo se še upa govoriti po naše. Kmet iz hribovskih krajev. Meščani se menijo med sabo nemški. Kaj šele delavec in železničar. Komu bo tvoja umetnost dajala rešilno zavest. Na sodnji so tujci, na vladi, povsod v uradih. Si že kdaj slišal imena naših krajev na železniških postajah? Čakaj, da izgovorim. Narodna zavest je živa, morda bolj kot kdaj prej, ne smeš pa pozabiti, da so naklepi proti nam vedno bolj nasilni in zavratni. V drobovje nam silijo. Dragi Javor, kapital je onnipotenten.«

»Umetnost je živa energija, po žicah speljana v človeška srca. Ustvarja zavest, da sam ne veš, kdaj in kje zagori.«

»Javor, mislim, da si precej naiven. Namesto da požiraš romane, bi storil bolje, če bi se poglobil v knjigo politične ekonomije. Potem bi se spoznal z resničnim življenjem. Mislim, da smo se prepozno zavedeli. Plaz se že pomika proti nam. Most na Jadran.«

»Si pozabil, kako je drhal napadla Slovence v Ptujju in kako je odgovorila Ljubljana? Šele streli pred Šentklavško cerkvijo so ljudstvo preplašili. Ali ni to že plamen zavesti?« »In ti misliš, da je te plamene — kot jih ti imenuješ — umetnost zarodila?« »Energija nacionalne zavesti.«

»Javor, še enkrat bi ti svetoval, da bi vsaj povohal kako knjigo o ekonomiji. Potem ne bi tako zmešano govoril. Vrag vedi, od kod pobiraš take izraze.« »Ti nimaš nobene fantazije.« »Je tudi ne rabim, če govorim o nacionalni problematiki.« »Fanta, ne bodita tako dolgočasna. Saj nič ne pijeta.« »Odar že spi.« »Sam ne vem, kdaj sem zadremal. Lačen sem.« »Naroči,« je svetoval Javor. Dekle je prineslo juho in še topla reberca, da je zadišalo po vrtu.

Javor se je ozrl po vrtu. Ko je videl, kako prijatelji hlastno jedo, se je zasmejal. »Kam greš?« ga je vprašal Mrak, ko je videl, da poskuša prestopiti vrtno ograjo. »Ne boj se, pobegnili ne bom. Pogledal

bi rad svet tod naokoli.« Javor je odšel za hlev, kjer ga je velik volčjak srdito oblajal, in po stezi, ki se je vzpenjala v breg.

»Kaj je zastavil, da je dobil toliko denarja?«

»Meni je dejal, da zlato.«

»Mogoče prstan ali uro?«

»Hudiča, dobra duša, da je šel vse z nami zapravljat.«

»Boem. Uživa, da gosti. Jaz bi tega ne storil.«

»O, Mrak, ti že ne.«

»Odar, drži gobec. Če bi ti toliko prestradal, kot sem jaz vsa leta, bi še svojih kosti več ne našel.«

»No, ne gobezdaj.«

»Bi rad okusil mojo kost?«

»Vraga, se bosta zdaj pretepala, po takem jutru in kosilu? Javor bi se lepo zahvalil.«

»Kam vraga je izginil? Moram ga poiskati, ker ne vemo, ali lahko še kaj naročimo.«

Mrak in Javor se dalj časa nista vrnila. Mrak se je prvi spuščal po stezi, otepal z rokami in nejeverno stresal glavo. Že od daleč je kričal. »Če ta človek ni prismojen... Našel sem ga v travi. Pravi, da se je z oblaki pogovarjal. Ležal je vznak in buljil v nebo. Fant, zdaj pa povej, kaj so ti povedali oblaki. Ali lahko še štefan naročimo?«

»Najprej bom poravnal račun, potem bomo videli.«

Naročili so še liter in se počasi odpravljali. Nekaterim se je že vino upiralo. Vrnili so se v mesto proti večeru. Javoru se še ni dalo domov. »Če se ne bi tako osušil, bi stopil še kam na pivo. Nič ne čutim, da smo prekrokali celo noč.«

»Ti že ne, ker se lahko z oblaki pogovarjaš. Kamor še pojdeš, naj te spremlja moj blagoslov. Jaz grem spat.«

BIOGRAFIJA ČASA

(Nekaj misli o pisateljstvu Juša Kozaka)

Bojan Štih

Juš Kozak je začel pisateljvati, ko se je nagibala h koncu doba moderne in ko so se že pojavili prvi znaki nastopajočega ekspresionizma, zlasti v liriki. Prvo prozo je pričel objavljati že nekaj let pred prvo svetovno vojno (1912), zrelo obdobje njegovega ustvarjanja pa se prične v zadnjih vojnih in prvih povojnih letih. Smrt Ivana Cankarja v zgodovinsko in politično zelo pomembnem času zaključuje obdobje moderne,